

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

פולקס

מדריק לצוות החינוכי
המשלבת תלמידים בעלי לקויות ממוצות חינוך הרגיל

"אם אנחנו יכולים!"

פתח דבר לצוות החינוכי

החל משנת-הלימודים תשס"ד, על-פי פרק השילוב בחוק החינוך המיוחד, משולבים בחינוך הרגיל ילדים בעלי לקויות משמעותיות.

שילובם המיטבי - הוא אתגר חינוכי-חברתי לכולנו.

כדי שיצליחו - הם זקוקים לסבלנות ולסובלנות, לעידוד ולקבלה על-ידי כל הסובבים אותם.

ערכנו חוברת זו על-מנת לסייע לצוות בית-הספר לקיים תהליך מיטבי של שילוב ילדים אלה במערכת החינוך הרגילה.

התמקדנו בארבעה סוגי לקויות: לקות מוטורית, לקות ראייה, לקות שמיעה וליקויי תקשורת.

ליקטנו וערכנו מקורות מידע מתוך **ספרות הילדים, ספרות מקצועית, רשת האינטרנט וסרטי הדרכה.**

מקורות מידע אלו נועדו:

- להעשיר את הצוות ולהרחיב את ידיעותיו בתחום הלקות של התלמיד המשתלב.
- לזמן המלצות ורעיונות להפעלת התלמידים בכיתה, במגמה לטפח פתיחות לשונים בחברה: מודעות לתחושותיהם, לצורכיהם וליכולותיהם, מעבר למגבלותיהם.
- להציג הנחיות והמלצות לצוות החינוכי, המכוונות לטפח התייחסות רצויה לתלמידים אלה לשם שילובם המוצלח.

אנו מקווים שהמידע יועיל לצוות החינוכי במלאכת השילוב.

נשמח להיענות לפניותיכם ולסייע מקצועית כנדרש.

בהצלחה!

אורית אלית

מנהלת מתי"א תל-אביב

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

ליקטה, כתבה וערכה: אילנה כהן, רכזת מידע מתי"א תל-אביב

ייעוץ מקצועי: דפנה יודוביץ, רכזת תקשוב וסל שח"ם
אורלי הבל, מדריכה ארצית לתלמידים עם אוטיזם ולקויות
התפתחותיות מורכבות

תודה למי שקרא את החוברת, העיר, האיר ותרם.

החוברת נמצאת גם באתר מתי"א תל-אביב:

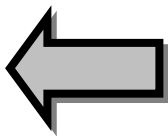
<http://matyata.go.cet.ac.il/go/>

תוכן העניינים

5	שילוב ילדים עם לקות מוטורית בחינוך הרגיל
6	ילד אחד משותק / עפרה גלברט-אבני
7	דפי מידע למסגרת החינוכית המשלבת תלמיד עם לקות מוטורית
11	ילדים עם לקות מוטורית בספרות ילדים
12	שיתוק מוחין – סרט קצר
13	ילדים עם לקות מוטורית – אתרים ברשת האינטרנט
17	שילוב ילדים לקויי ראייה בכיתה רגילה
18	לא יוצא דופן / חגית בנזימן
19	סימנים אצל הילד המעוררים חשד לליקוי ראייה
20	דפי המלצות למורה הקולטת בכיתה ילד לקוי ראייה
24	שילוב ילדים עיוורים ולקויי ראייה בכיתה רגילה - מדריך למורה
25	עיוורון ולקות ראייה בספרות ילדים
26	לקות ראייה – סרט קצר
27	ילדים לקויי ראייה – אתרים ברשת האינטרנט
32	שילוב ילדים לקויי שמיעה בכיתה רגילה
33	בשיעור / דורית מן
34	הנחיות כלליות למורה המשלב בכיתתו תלמיד לקוי שמיעה
36	איך להקל על למידה בכיתה של תלמיד לקוי-שמיעה, המשתמש בשתל שבלולי
41	ליקויי שמיעה בספרות ילדים
41	ליקויי שמיעה – סרט קצר
42	ילדים לקויי שמיעה – אתרים ברשת האינטרנט
47	שילוב ילדים לקויי תקשורת במסגרת החינוך הרגיל
48	"מה זה ילד אוטיסט" / עדנה מישורי
49	הנחיות כלליות למורה המשלב בכיתתו תלמיד לקוי תקשורת
55	אוטיזם בספרות ילדים
56	ילדים לקויי תקשורת – אתרים ברשת האינטרנט

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

שילוב ילדים עם לקות מוטורית במסגרת החינוך הרגיל

ילד אחד משותק /

עפרה גלברט-אבני

אלעד	בשכונה של אלעד
מביט בו מהצד.	יש ילד אחד
הוא לא מעז להתקרב.	משותק.
הילד נראה לו שונה,	כשכל הילדים קולעים לסל -
אולי ייעלב?	הוא על הספסל.
אלעד מאוד סקרן:	כשכל הילדים רצים כאחד -
האם זה כואב לו להיות נכה?	הוא יושב בצד.
האם הוא בוכה?	הוא לא משחק מחבואים -
האם הוא יקום יום אחד על רגליו	הוא לא יכול לרוץ
וילך כמו כולם, בלי קביו?	בכלל, הוא לא כל כך מרבה
אלעד מהרהר בלי קול,	לשחק בחוץ.
כדאי לשאול?	
אולי במקום להתרחק	
ייגש ויאמר:	
"רוצה לשחק?"	

* בתוך: כיבוי אורות, סידרת ניצנים, צמרת, 1989.

דפי מידע למסגרת החינוכית המשלבת תלמיד/ה עם לקות מוטורית

נוהג ראשיתו בעשייה וסופו שהופך הוא לשיגרה

**כאשר בית-ספר קולט תלמיד/ה עם לקות מוטורית * ,
מומלץ לתת את הדעת לסוגיות הבאות:**

א. קבלת מידע עדכני אודות סוג הנכות * :

1. האם יש לילד מגבלות נוספות מלבד המגבלה המוטורית (פרכוסים, מגבלות בראייה, בשמיעה, אחר)?
2. האם הילד עבר ניתוח או מועמד לעבור טיפול רפואי ממושך או ניתוח?
3. האם הילד נמצא במעקב רפואי סדיר? היכן?

ב. מידע על ניידות:

כיצד התלמיד עובר / נע ממקום למקום (הולך, הליכון, כסא גלגלים, אחר)?
האם התלמיד/ה נעזר במעברים השונים? כיצד?
האם הוא נזקק בהליכה (עזרה מלאה, עזרה קלה, השגחה, אחר)?
האם התלמיד מסוגל ללכת במרחב מישורי בטווחי ההליכה ברחבי בית-הספר (מחדר הכיתה אל חדרי הספח השונים ובחזרה)?
על איזה סוג משטחים הוא מסוגל ללכת (מדרכה, חול, שטיח, ריצפה רטובה)?
האם הוא מסוגל לשאת את ילקוטו תוך כדי הליכה?
האם הוא מסוגל לעלות / לרדת מדרגות ?
בעת עליה וירידה במדרגות - לאיזו תמיכה הוא זקוק (מעקה בצד אחד, בשני צדדים, עזרה של מלווה)?

- בבתי-הספר משולבים ילדים עם לקויות מוטוריות בדרגות שונות, אשר לחלקם - יש להתייחס לכל הסעיפים בדפי המידע, ולאחרים – רק לחלק מהסעיפים.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

ג. הגעה אל בית-הספר ויציאה ממנו:

אם התלמיד מגיע לבית-הספר בעזרת הסעה - יש לוודא:

- מקום עצירה בטוחה הקרובה לשפת המדרכה ולשער ביה"ס.
- הצבת תמרור תואם.
- איוש נקודת ההסעה ע"י איש צוות בעת הגעה ועזיבה.
- לאיזו עזרה זקוק התלמיד בעלייה להסעה ובירידה ממנה (עזרה מלאה / השגחה / אחר).

ד. מיקום כיתת האם:

אם התלמיד מתקשה בניידות - יש למקם את כיתתו בקומת קרקע.
רצוי שהכיתה תהיה קרובה לחדר השירותים המותאם לצרכי התלמיד/ה.
אם מתקיימים שיעורים כגון: טבע, מחשב או ספרייה שלא בכיתת האם - יש לבדוק האם הם מותאמים לתלמיד (דרכי גישה: מדרגות, מעקים. ריהוט: כסא, שולחן, סביבת העבודה במחשב).

ה. ישיבה בכיתה:

סוג וגובה כסא / שולחן (האם התלמיד יושב ליד כסא ושולחן רגילים של הכיתה, זקוק לכסא ושולחן רגיל בגובה שונה מילדי הכיתה, או לכסא מיוחד המותאם לו באופן אישי).
ישיבה וקימה מהכיסא (האם התלמיד מסוגל להתיישב ולקום מהכסא ללא עזרה, השגחה או עזרה מלאה?)*
מיקומו בכיתה (האם התלמיד צריך להיות קרוב ללוח, קרוב לדלת כדי לקצר את מרחק ההליכה לשירותים?)
הוצאה / הכנסה של ספרים ומחברות מהילקוט (האם התלמיד נזקק לעזרה או לזמן נוסף להתארגנות?)
האם לתלמיד קשיים בכתיבה (האם יש צורך ביעוץ מקצועי)? *

*** להתאמה מיטבית של הסביבה הלימודית מומלץ להתייעץ עם מרפא/ה בעיסוק.**

מתי"א תל-אביב **משרד החינוך והתרבות**

עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

באיזו מידה מסוגל התלמיד להשתתף בשיעור התעמלות; מהן ההתאמות הנדרשות?
במידת הצורך יש להתייעץ עם צוות פארא-רפואי .

ז. אוכל:

האם קיימות מגבלות לגבי סוגי מזון?
האם התלמיד נזקק לכלי אוכל מיוחדים (שתייה מכוס, מימיה, קשית / משטח מותאם)?
קצב האכילה של התלמיד (האם יספיק לסיים את האוכל ביחד עם שאר ילדי הכיתה או
נזקק לזמן נוסף?).

ח. שירותים:

מרחק של השירותים מהכיתה (רצוי קרוב באותה קומה).
האם התלמיד זקוק להתאמות בשירותים (התאמת מעקה ליד אסלה / כיור)?
האם התלמיד עצמאי בשירותים (פתיחה וסגירת דלת, הורדת / העלאת מכנסיים, כפתור,
רוכסן, ניקיון אישי, שימוש בברז ועוד)?
האם ריצפת השירותים עלולה להיות רטובה? (מצב זה מאוד מסוכן לילד נכה!!)
האם מותקן בשירותים פעמון?

ט. הפסקות:

יציאה להפסקה: האם התלמיד מסוגל להתמודד עם יציאה להפסקה יחד עם שאר ילדי
בית-הספר? (בדרך כלל, הדוחק וקצב ההליכה מסוכנים לתלמיד עם ליקוי מוטורי).
האם הפעילות בזמן ההפסקה מתאימה לתלמיד? (יתכן שיש צורך להעמיד ספסל בחצר ולהצמיד
תלמיד חונך).
מהי מידת ההשגחה הנדרשת בהפסקה?

י. פעילות מחוץ לבית-הספר:

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות

עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

האם ביציאה לפעילות מחוץ לבית-הספר התלמיד זקוק לעזרה נוספת (ליווי צמוד ו/או כסא גלגלים)?

למידע נוסף / קווי הנחייה לצוות החינוכי מומלץ לעיין

במדריך לשילוב ילדים עם מוגבלות גופנית בבית-הספר ובקהילה

של הולצר, י., יעקב, ת., אלמוסני, י., וברגמן, א. מכון מופ"ת, תשס"א 2001 ,

ובספר **מעגלי אחווה** של שונית רייטר

בספריית מתי"א ת"א.

ילדים עם לקות מוטורית - בספרות ילדים

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

רוני צוחקת / גיין ויליס. איורים: טוני רוס. הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי חמד, 2001.

ספר יפיפה, מרגש ומפתיע, שבו אנו מתוודעים אל רוני. רוני צוחקת ושרה, מסתחררת, רוקדת עם סבא, רוכבת על הכתפיים של אבא. לפעמים היא שמחה ולפעמים היא עצובה... לכאורה, אין שום הבדל בין רוני לבין ילדים אחרים... "כזו היא רוני / מקצה הרגל ועד הפוני / ממש כמוך - ממש כמוני".

העופר המסכן / עודד בורלא. מתוך: **בתוך הבחץ**. הוצאת עם עובד, 1978.

לקריאת הסיפור על "העופר המסכן", שהייתה לו רגל אחת עקומה, ולפעילויות המתאימות לילדים בגן ובכיתות הנמוכות בבית-הספר היסודי, מומלץ לעיין בחוברת "**כולנו שווים ושונים - קבלת הנכים ובעלי הלקויות כשווים בחברה**" - מדריך לגננת בגן הרגיל. הוצאת משרד החינוך, האגף לתוכניות לימודים, האגף לחינוך קדם יסודי, תשנ"ז 1997.

כמו כן, ניתן לקרוא את השיר והצעה לדיון בעקבות השיר בתוך החוברת: "**כמו כולם אבל אחרת (בעלי נכויות ובעלי לקויות)**", הוצאת משרד החינוך, האגף לתוכניות לימודים, תשנ"ט.

גם אני כמוכם / אנטואנט בקר. סדרת "אני והעולם". הוצאת סחבק, 1980.

הספר מכיל צילומים של ילדים בעלי צרכים מיוחדים.

ילד אחד משותק / עפרה גלברט-אבני. מתוך: כהן, אדיר (עורך). **להפליג עם כוכב**.

הוצאת רכס, 1993.

לקריאת השיר על אלעד המשותק ולפעילויות המתאימות לילדים בגן ובכיתות הנמוכות בבית-הספר היסודי, מומלץ לעיין בחוברת "**כולנו שווים ושונים - קבלת הנכים ובעלי הלקויות כשווים בחברה**" - מדריך לגננת בגן הרגיל. הוצאת משרד החינוך, האגף לתוכניות לימודים, האגף לחינוך קדם יסודי, תשנ"ז 1997. כמו כן, ניתן לקרוא את השיר והצעה לדיון בעקבות השיר בתוך החוברת: "**כמו כולם אבל אחרת (בעלי נכויות ובעלי לקויות)**", הוצאת משרד החינוך, האגף לתוכניות לימודים, תשנ"ט.

איש אחד נכה / עפרה גלברט-אבני. בתוך: **כיבוי אורות**. סדרת ניצנים. הוצאת צמרת,

1989.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

הילדה מהקומה הראשונה / שרה לבני. הוצאת אלישר (אסטרולוג), הוד השרון, 1979.
לקריאת הסיפור על תמי, הילדה בכסא הגלגלים, ולהצעה לדין ולמשימות בעקבות הסיפור, מומלץ לעיין בחוברת: **"כמו כולם אבל אחרת (בעלי נכויות ובעלי לקויות)"**, הוצאת משרד החינוך, האגף לתכניות לימודים, תשנ"ט.

אני אתגבר / דבורה עומר. הוצאת שרברק.
ספר מרגש על קשייה של ילדה נכה ועל דרכה המיוחדת להתמודד עם המכשולים.
לכיתות הגבוהות בבית-הספר היסודי.

שיתוק מוחין - סרט קצר

"צלצל אלי".

הפקה: מרכז הדרכה ארצי לחינוך מיוחד ולשיקום.

הסרט הקצר (12 דקות), הדובר עברית, עוסק במתן, ילד בן 9 הפגוע בשיתוק מוחין.
אנו רואים אותו בחיי היום-יום: בבית-הספר, בבית ובשעות הפנאי.
הבידוד החברתי מעסיק אותו במיוחד.

ילדים עם לקות מוטורית - אתרים ברשת האינטרנט

בגוון אישי

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

www סיפור הוריה של דלית, בוגרת עם CP, באתר **מקום מיוחד** :

<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/item.asp?s=0&id=171&defid=70&page=1&item=554>

www סיפור קטן בגוף ראשון - צעירה פגועת CP מספרת על עצמה, על משפחתה, על השילוב בחברה הרגילה, על טיפולים וחוויות שעברה לאורך הדרך ועל דברים שחזקו אותה בהתמודדות עם הנכות – בתוך אתר **מקום מיוחד** :

<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/item.asp?s=0&id=171&defid=70&page=1&item=552>

www שאלות לאם ותיקה לבת פגועת CP באתר **מקום מיוחד**.
האם מציעה טיפים להורים בתחילת הדרך על סמך ניסיונה האישי. הטיפים מתייחסים להיערכות המשפחה כולה, להתייחסות לילד/ה, לנכות, לחינוך ולטיפול :

<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/item.asp?s=0&id=171&defid=70&page=1&item=550>

www סיפורה של דניס, אם לבת עם שיתוק מוחין מספרת על ההתמודדות הרגשית שלה עם הלקות של הבת, על הקשיים, על המחיר של הסירוב לקבל עזרה ועל תהליך ההתחזקות – באתר **מקום מיוחד** :

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

<http://www.makom->

m.cet.ac.il/pages/item.asp?s=0&id=171&defid=70&page=1&item=549

www עזר כנגדו - חגית בודנקין, אמא של אלון ומחזאית במקצועה (ההצגה "החינוך של אלון")
משתפת בשיקוליה בבחירת סייעת או חונכת לאלון ובחוויותיה סביב נושא זה – באתר **מקום מיוחד** :

<http://www.makom->

m.cet.ac.il/pages/item.asp?s=0&id=171&defid=70&page=1&item=1964

www סופרמן אמיתי הינו אתר קטן בתוך "גלים" המתאר את חייו של כריסטופר ריב, שהיה
מוכר לרובנו כשחקן שגילם את "סופרמן".

ריב עבר תאונה קשה שהותירה אותו משותק. בעקבות התאונה, הוא הפך גם בחייו לגיבור-על.
האתר מתאר את חייו ואת התמודדותו האמיצה עם השיתוק בליווי פרק המסביר לגולשים מהי
מערכת העצבים וכיצד נגרם שיתוק.

חלק מהאתר פתוח למנויי גלים בלבד.

<http://www.galim.org.il/peoples/superman/>

מידע כללי

www אתר **שילובים** של מכללת גורדון, המכוון להכשרת מורים רגילים להתמודדות עם ילדים
בעלי צרכים מיוחדים בכיתה הטרוגנית, מכיל מידע כללי על שיתוק מוחין : רקע והגדרה, גורמים,
דוגמא לשילוב, שירותים נדרשים ופעילויות בכיתת סטודנטים לפיתוח ההבנה לגבי שיתוק מוחין :

<http://www.macam98.ac.il/chtml/shiluv/spndchld/shituk.htm>

www באתר **שילובים** מוצג תרגיל לפיתוח המודעות לנכות גופנית אצל סטודנטים להוראה :

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

http://www.macam98.ac.il/chtml/shiluv/pituach_b3.html

WWW האתר שילוב הילד הנכה במשפחה ובכיתה נבנה על-ידי שולי גיל ויפה הלברשטט במסגרת הקורס "המחנך בעידן הטכנולוגי" של ד"ר אילנה מודלינגר באוניברסיטה העברית. נושאי האתר : מהי נכות? המשפחה והנכות, סיפורו של ד', עמדות של מורים.

<http://web.mscc.huji.ac.il/techedu/techedu/talimidim/suliyaffa/shaar.html>

WWW אתר איל"ן – איגוד ישראלי לילדים נפגעים – מכיל הגדרה של CP, רשימת סניפים של האיגוד, חדשות וקישורים :

<http://www.ilan-israel.co.il/>

WWW אתר מרכז ספורט לנכים רמת-גן (ספיבק) מכיל רקע כללי על המרכז, מידע על פעילויות, סיפורים אישיים, חדשות ואירועים, מחקרים, עלונים, קישורים ועוד :

<http://www.iscd.com/>

WWW אתר מתנכים הנו פורטל קהילת הנכים בישראל מבית החברה למתנ"סים. באתר מידע על פעילויות פנאי ותרבות, נגישות, פורום, קישורים ועוד :

<http://www.matnachim.co.il/>

WWW אתר ארגון הגג של ארגוני הנכים בישראל מכיל מידע בנושא חקיקה, מאמרים, פרסומים, חדשות, קישורים לאתרי עמותות וארגונים ועוד.

<http://www.disabled.org.il/>

WWW אתר נגישות ישראל – העמותה לקידום הנגישות בישראל - מכיל מידע על הנגישות הפיזית והחושית של מקומות ומידע לאנשים עם מוגבלות :

<http://www.access-israel.com/>

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

www אתר עתיד בחסות החוג לריפוי בעיסוק, בית-הספר למקצועות הבריאות, הפקולטה לרפואה באוניברסיטת תל-אביב - כולל מידע על טכנולוגיה שיקומית: אביזרי עזר שונים, מרכזי שיקום בארץ ובעולם, ספרות מקצועית וקישורים:

<http://www2.tau.ac.il/medicine/ot/atid/index.html>

www אתר מ.י.ל.ב.ת - המרכז הישראלי לאביזרי עזר, בינוי ותחבורה - הנו עמותה ציבורית ללא מטרות רווח הפועלת בביה"ח תל השומר. מ.י.ל.ב.ת הינו גוף העוסק בהתנדבות בפיתוח פתרונות טכנולוגיים (אביזרי עזר) מיוחדים עבור ילדים ומבוגרים עם מוגבלויות. בנוסף, ניתנים שירותי יעוץ והדרכה מקצועיים לאנשים עם מגבלה, בני משפחותיהם ואנשי מקצוע:

<http://www.milbat.org.il/>

www אתר אייזק ישראל - תקשורת תומכת וחליפית (תת"ח):

http://isaac-israel.bashan.co.il/start_frameset.html

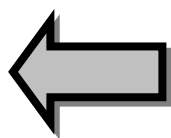
קהילה ברשת האינטרנט:

www מקום משלנו – קהילת בני נוער עם מגבלות פיזיות בחסות מט"ח:

<http://big.cet.ac.il/>

שילוב ילדים לקווי ראיוה

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

לא יוצא דופן /

חגית בנזימן

את האיש העיוור ראיתי שוב.

קצת עצוב.

עמד ליד הרמזור

ורצה לעבור.

רציתי לעזור לו. לתת לו עצות

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

כי איך הוא ידע מתי לחצות?

במקום לעזור, לא עשיתי כלום.

שלא ירגיש שהוא בעל מום.

לא רציתי בשום אופן

שירגיש יוצא דופן.

אולי ייעלב

שבכלל שמת לי לב?

אבל הוא בעצמו

לא התבייש.

הוא בעצמו

ניגש וביקש:

"ילד", אמר, "מוכן לעזור?"

אני לא רואה את האור ברמזור."

הוא לא מתבייש.

הוא עיוור. אז מה יש?

* בתוך: מתקן הפנסים. מודן, 1988.

לתשומת לב ההורים והמחנכים:

סימנים אצל הילד

המעוררים חשד לליקוי ראייה

האם עיניו של הילד אדומות או דומעות? ←

האם עפעפיו אדומים או נפוחים? ←

האם עפעף אחד או שני העפעפיים צנוחים? ←

האם הילד פוזל? ←

האם הילד סובל מדלקות עיניים חוזרות? ←

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות
האם הילד משפשף את עיניו לעיתים קרובות?

- ← **האם הילד ממצמץ לעיתים בעיניו?**
- ← **האם הילד נוטה לעצום עין אחת או לכסותה?**
- ← **האם הילד מרבה להטות את ראשו לכיוון אחד?**
- ← **האם הילד נוהג לקרב את ראשו ללוח או לדף בשעת כתיבה או ציור?**
- ← **האם הילד יושב קרוב למקלט בעת הצפייה בטלוויזיה?**
- ← **האם הילד נרתע מאור חזק?**
- ← **האם הילד מתלונן על ראייה כפולה?**
- ← **האם הילד מתלונן לעיתים על כאבי ראש, סחרחורת או בחילה?**

**אם תשובה אחת או יותר לשאלות הנ"ל הן "כן" -
רצוי שהילד יעבור בדיקת ראייה על-ידי מומחה.**

נערך על-ידי הפיקוח על תלמידים עיוורים ולקויי ראייה במשרד החינוך

דפי המלצות למורה הקולטת בכיתה ילד לקוי ראייה

1. הישיבה בכיתה

הילד יושב בטור האמצעי בספסל הראשון או בקבוצה הקרובה ביותר ללוח, כך שלא יסתיר לעצמו את האור בשעת הכתיבה או הקריאה. ככל שהתאורה טובה יותר, כך קיים סיכוי טוב יותר לראייה ברורה יותר.

במידה והילד רגיש לאור - יושב כשגבו למקור האור למניעת סנוור.

יש להקפיד שהתאורה בכיתה תדלק במשך כל שעות הלימודים.

2. המרחק מן הלוח

המורה התומכת תבדוק ותמליץ על המרחק הטוב ביותר לראיית הכתוב על הלוח (לפי מספר אריחים) כדי לאפשר העתקה יעילה. לגבי ילד שאינו יכול לראות את הכתוב על הלוח גם מהספסל הראשון, יש לדאוג לכך שיעמוד לרשותו שולחן רזרבי צמוד ללוח. בשעת העתקה ייגש הילד לשולחן ויעתיק את הכתוב.

3. קריאה וכתובה

יש להקפיד שהתאורה בכיתה תדלק במשך כל שעות הלימודים, כך שמשטח העבודה של הילד יהיה מואר. לצורך קריאה וכתובה הילד מתקרב למשטח העבודה. הוא עושה זאת על-מנת לקצר מרחק בין הספר/המחברת לבין העין, ובכך הוא יוצר "הגדלה" של האותיות. לכן, יש לאפשר זאת. לפיכך, רצוי גם שכיסאו של הילד, תלמיד בכיתות א'-ב', יהיה נמוך יחסית לשולחנו וכך הוא יתכופף פחות. שולחן בעל טבלה מתכוונת הוא חיוני, מאחר שהטיית גב תמידית מעל לשולחן אופקי יכולה לגרום לעייפות ולחוסר נוחות. לחילופין, ניתן להשתמש במעמד להשענת ספרים.

ישנם ילדים לקויי ראייה שהניקוד מפריע להם במקום לסייע. לכן, רצוי לעבור לקריאה וכתובה ללא ניקוד בשלבים מוקדמים ככל שניתן. מגבלת הראייה גורמת לילד לקרוא ולכתוב לאט יותר מהממוצע. קושי טכני זה יוצר העדפה של הקשבה על-פני סריקת חומר כתוב, ומכאן ששכיחות שגיאות הכתיב של ילד לקוי ראייה גבוהה יותר. יש לתת לילד הזדמנויות להקריא טקסטים כמו ליתר בני כיתתו.

4. כתיבת המורה על הלוח

המורה תקרא בקול את אשר היא כותבת על הלוח כדי לעודד את הילד לעקוב אחר הנכתב ולהקל על ההעתקה מהלוח.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות
המורה תקפיד לכתוב בכתב ברור וגדול ככל האפשר.

בשעת העתקה מהלוח חשוב להקפיד שהילד יעתיק לפחות חלק מהכתוב על הלוח, על-פי יכולתו. את יתר הכתוב ישלים באחת מהצורות הבאות:

א. התלמיד יקשיב למורה הקוראת את מה שהיא כותבת על הלוח בקול רם וכך יכתוב התלמיד לפי "משמע אוזן".

ב. התלמיד ייעזר בחבר היושב לידו המקריא לו את הכתוב.

ג. המורה תמליץ לילד על תלמידים שמחברותיהם מסודרות וכתב ידם ברור, ומהם יוכל הילד לקחת את המחברות כדי לצלם את הנכתב.

ד. עם סיום הכתיבה על הלוח, המורה תיתן לילד את הדף או המחברת ממנה כתבה, כדי שיוכל להשלים את החסר.

ה. יש לאפשר לילד להכניס רשם-קול לכיתה כדי להקליט את המורה המקריאה תוך כדי כתיבה על הלוח.

ו. חשבון: העתקת תרגילי חשבון ארוכים קשה יותר, בשל הקושי לזכור רצף ארוך חסר משמעות. לכן, יש לחסוך ממנו תסכול ולכתוב עבורו חלק מהתרגילים במחברת.

5. הצגת מילים ותמונות לכיתה (לתלמיד בכיתות א'-ב')

המורה תראה את כרטיסי המילים או התמונות לילד לקוי הראייה תחילה, ואז תראה אותו לכל הכיתה. כך יחוש הילד מעורה במתרחש בכיתה.

6. שיתוף הילד בפעילויות הדגמה

בשיעורים הכוללים פעילויות הדגמה או הצגת מוצגים חזותיים (מפות, טבלאות, תרשימים, גופים הנדסיים, מוצגים בטבע וכו') יש לעודדו לעמוד ליד המורה או הלוח. כך יוכל להתבונן בהדגמה מקרוב. ניתן גם לקיים פעילויות הדגמה, באופן טבעי, ליד שולחנו של הילד כך שיוכל לראות ולהבין את ההדגמה.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

יש לידע את המורה התומכת על פעילות ההדגמה המתוכננת, כך שתוכל להכין עבור הילד עותק מוגדל של המוצג או המפה שיונחו על שולחנו, כך שיוכל לעקוב ביעילות רבה יותר אחר ההסברים.

7. דפי עבודה

המורה תקפיד לכתוב את דפי העבודה בכתב יד ברור וגדול ו/או בזמן מתן דף העבודה לשכפול או לצילום - תבקש המורה מהמזכירה מראש לצלם עותק אחד בהגדלה. מתן דף עבודה מוגדל וברור לילד ימנע מאמץ מיותר, הגדול ממנו זמן ואינו מאפשר לשקף את הידע.

8. בחינות ובחנים

- א. מבחנים נועדו לבחון את ידיעותיו של התלמיד בנושא הנלמד. כדי לנטרל את הקשיים הטכניים הנובעים ממגבלת הראייה, יש לכתוב את הבחינות בכתב יד גדול וברור ו/או בזמן מתן דף המבחן לשכפול או לצילום - תבקש המורה מראש מהמזכירה לצלם עותק אחד בהגדלה.
- ב. במידה והמבחן נכתב על הלוח ועל התלמידים להעתיק מהלוח - יש לכתוב לתלמיד לקוי הראייה את שאלות הבחינה בכתב יד ברור וגדול ולהגיש לו אותו כדי שלא יבזבז זמן מיותר בפעולת העתקה הקשה עבורו.
- ג. תלמיד לקוי ראייה זכאי על-פי חוק לתוספת של 50% מהזמן הניתן לכיתה כדי לסיים את פתירת המבחן.

9. שיעורי בית

מגבלת הראייה גורמת לילד לכתוב ולקרוא לאט יותר מהממוצע. לכן, במידה וניתנת כמות גדולה של שיעורי בית, יש לנהוג לפי העיקרון של "ויתור על כמות ולא על איכות". כלומר, המורה תחליט עבור הילד איזה חלק של שיעורי הבית הוא יבצע (על-פי חשיבותם), כשאותם יעשה על הצד הטוב ביותר. כאשר שיעורי הבית מבוססים על חיפוש במקורות, כמו: אנציקלופדיות, מילון, פירושים לתנ"ך ועוד, רצוי לצרף לילד חבר לכיתה, אתו יגיש את העבודה במשותף.

10. ספרי קריאה וקריאה מונחית

קיימת ספרייה לעיוורים ולקויי ראייה בנתניה המספקת שירותי הקלטות של ספרים. רצוי להיעזר בשירות זה במקרים של קריאה מונחית. להזמנת קלטות - יש לפנות למורה התומכת שתדאג לכך.

נערך על-פי דפי מידע בהפצת הפיקוח על תלמידים עיוורים ולקויי ראייה במשרד החינוך.

שילוב ילדים עיוורים ולקויי ראייה בכיתה רגילה - מדריך למורה

מומלץ לעיין בחוברת של מיכאל ד. אורלנסקי מאוניברסיטת וירג'יניה, **שילוב ילד לקוי ראייה ועיוור בכיתה רגילה**, בהוצאת משרד החינוך, האגף לחינוך מיוחד, הפיקוח על תלמידים עיוורים ולקויי ראייה. החוברת, אשר תורגמה על-ידי יעל אולמר, מספקת

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

מושגים בסיסיים של התייחסות רצויה לתלמידים אלה, מחד, והימנעות משגיאות בעניין זה, מאידך.

החוברת, המציגה גישה מקצועית מבוססת, בליווי טון מחויך, נמצאת בספריית מתי"א תל-אביב.

ניתן לקרוא את הספר באתר **ערכי"ם** של יעל אולמר :

<http://www.tik-tak.co.il/UploadFiles/blind/C%20SeferKoletet.htm>

עיוורון ולקות ראייה בספרות ילדים

חגית בנזימן. לא יוצא דופן. שיר בתוך : **מתקן הפנסים**. מודן, 1988.

חגית בנזימן. האיש העיוור. שיר בתוך : **מתקן הפנסים**. מודן, 1988.

לקריאת השירים ולפעילויות המתאימות לילדים בגן ובכיתות הנמוכות בבית-הספר היסודי מומלץ לעיין בחוברת **"כולנו שווים ושונים - קבלת הנכים ובעלי הלקויות כשווים בחברה"**. הוצאת משרד החינוך, האגף לתכניות לימודים, האגף לחינוך קדם יסודי, 1997.

החוברת נמצאת בספריית מתי"א תל-אביב.

דורית אורגד. **גם אהוד ברצים**. מתוך : **לאהוב את נינה** (קובץ סיפורים). הוצאת ספרית מעריב, 1992.

הסיפור "גם אהוד ברצים" עוסק בנער עיוור ובקשייו בבית-הספר.

לקריאת הסיפור ולפעילות בעקבות הסיפור מומלץ לעיין בחוברת **כמו כולם אבל אחרת (בעלי נכויות ובעלי לקויות)**. הוצאת משרד החינוך, האגף לתכניות לימודים, תשנ"ט.

החוברת נמצאת בספריית מתי"א תל-אביב.

יצחק נוי. **אור ואלכסנדרה**. הוצאת כתר, ראשית קריאה.

"לו הייתי ילד של קרקס, הייתי יכול לראות את כל האריות, הפילים והנמרים". כך אומר אור. אבל בעצם, לא היה יכול לראות את בעלי החיים בשום אופן, מכיוון שהוא עיוור. הספר מפגיש אותנו עם

מתי"א תל-אביב משרד החינוך והתרבות

עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

אור, עם חברתו אלכסנדרה ועם ילדים אחרים, ומציג את הניסיון לפתור בעיות שונות: עיוורון, קליטה של ילדה עולה, אב שנטש את המשפחה ועוד. למרות הקשיים, הסיפור אינו עצוב, והסיום שמח.

משימה מתוקשבת ברשת האינטרנט בעקבות הספר:

http://www.mkm-haifa.co.il/schools/habonim/lemida/stories/or_vealexandra.htm

אן קורן. תרגום: יעל אולמר. **הטלסקופ מק**.

אן קורן, פרופסור באוניברסיטה בארצות-הברית, היא אשה לקויה ראייה המלמדת על שימוש בעזרים אופטיים, כמו מגדלות ומיקרוסקופים ועל לקויה ראייה. בספרה **הטלסקופ מק** מוצג סיפורו האישי של ילד לקוי ראייה.

ניתן לקרוא את הסיפור באתר של יעל אולמר / תלמידים / פעילויות / ספרים, רבותי, ספרים:

http://www.e-du-byte.kishurim.k12.il/mecholel/framemain.asp?kod_lakoach=208

<http://www.e-du->

[byte.kishurim.k12.il/mecholel/details.asp?kod_super_class=465&kod_record=1](http://www.e-du-byte.kishurim.k12.il/mecholel/details.asp?kod_super_class=465&kod_record=1)

לקויה ראייה - סרט קצר

"אני עוד אפליג".

הפקה: מרכז הדרכה ארצי לחינוך מיוחד ולשיקום.

הסרט הקצר (16 דקות), הדובר עברית, עוסק בעינת, נערה בת 15, לקויה-ראייה

הלומדת בבית-ספר תיכון רגיל ומשתלבת היטב בחברת בני-גילה.

הסרט מדגיש את מאמציה של עינת להשתלב וכמה חשובה עזרת החברים.

ילדים עיוורים ולקויי ראייה - אתרים ברשת האינטרנט

בגוון אישי

www סיפור אישי – סיפורה של אם לילדה עם ליקוי ראייה, המספרת על החוויה הרגשית שעברה עם גילוי הליקוי של בתה, על התמודדות המשפחה, ועל הטיפול והעזרה בגן אלי"ע – באתר **מקום מיוחד**:
<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/item.asp?s=0&id=173&defid=74&page=1&item=1567>

www ילדה עיוורת וסטודנט לקוי ראייה מספרים על חייהם עם הלכות בתוך האתר **ערכי"ם** של יעל אולמר:
<http://www.tik-tak.co.il/web/project/katava1.asp?id=9142>

www חווית העיוורון של אדם מבוגר שהתעורר פתאום בקטעים מתוך הספר צחוק באפילה של ולדימיר נבוקוב - בתוך אתר **ערכי"ם** של יעל אולמר. לקטעים נלוות הערות של אולמר:
<http://www.tik-tak.co.il/UploadFiles/blind.doc> **נבוקוב**

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

סימנים העשויים להעיד על לקות ראייה:

www סימנים העשויים להעיד על לקות ראייה – מאמר של נורית נוישטט-נוי באתר **מקום מיוחד** :
<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/item.asp?s=0&id=-1&defid=74&page=1&item=1777>

www באתר **משרד הבריאות** :
<http://www.health.gov.il/units/education/catalog/eyes.htm>

www באתר האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך :
<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Special/Uchlsiyot/LikuyeyRaia/MaaraChHatmicha/IturTalmidimYvrin.htm>

לקות ראייה - מידע כללי

www **ערכי"ם** = עיוור, רואה, כבד-ראייה, יחדיו מקושרים – אתר של יעל אולמר.
לדברי העורכת אתר זה נוצר מתוך מצוקה של העדר חומרים מקצועיים בעברית, המאפשרים למורים, הורים ותלמידים ללמוד ולשפר את הבנתם בתחום גידולו המיטבי של ילד עיוור ומתוך הפיזור הגיאוגרפי הרב של התלמידים העיוורים ולקויי הראייה, הוריהם ומוריהם, שלא מאפשר מפגש משוחרר מכבלי מקום וזמן, כפי שמאפשר המדיום האינטרנטי.
באתר שפע של חומרים מקצועיים וקישורים, אסטרטגיות למידה, מילוי צרכים חינוכיים של התלמיד העיוור ולקוי הראייה, רעיונות שונים לשילוב מיטבי של תלמידים עיוורים ולקויי ראייה, הדימוי העצמי

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

של העיוור, הסברה הכוללת, בין השאר, דפי עבודה לתלמידים להסברת מושגים על מבנה העין ולקוויות ראייה, פתרון קונפליקטים יצירתי לטיפול בעימותים הנובעים מהימצאות תלמיד עיוור או לקוי ראייה בכיתה רגילה, הצעות לייעול העבודה של המורה הנודדת:

<http://www.tik-tak.co.il/blind>

www לקות ראייה מהי מכל אספקט אפשרי של המושג - מקראה של החברה המלכותית לעיוור באוסטרליה (1999) בתרגומה של יעל אולמר בתוך אתר **ערכי"ם**: המקראה מיועדת לציבור הרחב, לבני משפחה, למטפלים וללקויי הראייה עצמו המעוניין להעמיק במהות לקותו. חומר בסיסי מצויין. יש לשלב את קריאתו באטלס אנטומי המראה את המבנה הפנימי של העין.

http://www.tik-tak.co.il/UploadFiles/blind/mikraah_hasbara.htm

www שילוב העיוור ולקויי הראייה בחברה הרגילה ובמערכת החינוך שלה באתר **ערכי"ם**:
<http://www.tik-tak.co.il/web/project/project.asp?id=2735&Modul=40>

www אתר **שילובים**, המכוון להכשרת מורים רגילים להתמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים בכיתה הטרוגנית, מכיל מידע על ליקויי ראייה ועיוורון: הגדרת לקות ראייה, מסגרות חינוך לילדים לקויי ראייה ועיוורים, טיפים למורה בכיתה המשלבת ילד עם לקות ראייה או עיוורון והצעות לפעילויות לכיתת סטודנטים שמטרתן פיתוח הבנה ומודעות ללקות ראייה:

<http://www.macam.ac.il/shiluv/spndchld/reiya.htm>

www תקצירי מחקרים עדכניים בתחום לקות ראייה ועיוורון באתר **האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך** בין המחקרים: מורים לתלמידים לקויי ראייה – מה הם מלמדים?; מיומנויות קרוא וכתוב לתלמידים לקויי ראייה – תבנית חלוקת זמן ההוראה; מחקר ראשוני על רמת הקריאה והבנת הנקרא של תלמידים לקויי ראייה שקיבלו עזרי ראייה; נקודת המבט של תלמידים לקויי ראייה על התמיכה שקיבלו מהמורים; שיתוף פעולה בין בתי-ספר מיוחדים ומסגרות חינוך מקומיות: דיווח מתקדם ועוד:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Special/Uchlsiyot/LikuyeyRaia/Maamari>

[m/](#)

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

www מידע על מערך התמיכה בתלמידים לקויי ראייה ועיוורים באתר האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך, תלמידים לקויי ראייה ועיוורים במערכת החינוך, תהליך קבלת התמיכה :
<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Special/Uchlusiyot/LikuyeyRaia/MaarachH/atmicha/>

www מאגר מידע מתקשב לתלמידים לקויי ראייה, להוריהם ולמוריהם, מצוי באתר אשר נבנה על-ידי יעל אולמר. המאגר מכיל מאמרים, פורומים והפניות בנושא לקויי ראייה, וכולל התייחסות מקיפה לשילוב תלמידים לקויי ראייה ועיוורים בחינוך הרגיל. תלמידים לקויי ראייה יכולים למצוא באתר שפע מידע, חוברת מאוירת על ילד לקוי ראייה, פעילויות ושעשועים, תוך שימוש בזכויות מגדלת ממוחשבת.
http://www.e-du-byte.kishurim.k12.il/mecholel/framemain.asp?kod_lakoach=208

www באתר מקום מיוחד – מגוון קטעים, מאמרים וקישורים ברשת האינטרנט בנושא ילדים לקויי ראייה ועיוורים.
בין הקטעים והמאמרים: שילוב בעלי חיים בעבודה עם ילדים לקויי ראייה; טיפול ברכיבה לילדים עיוורים או לקויי ראייה; פיזיותרפיה; תפקיד קלינאי התקשורת; העשרה מוטורית; שיפור תפקודי ראייה; הידרותרפיה; ריפוי בעיסוק וכן סיפור אישי של אם לילדה עם ליקוי ראייה :
<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/subject.asp?s=0&id=-1&defid=74>

www אופק לילדינו – אתר הארגון הארצי של הורים לילדים לקויי ראייה ועיוורים.
באתר מידע להורים בנושאי פנאי, חינוך, זכויות, תוכנות וקישורים לתוכנות, פורומים להורים, נגישות אתרים, קישורים ברשת האינטרנט ועוד :
<http://www.ofek-liyladenu.org.il/>

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

WWW אתר הספרייה המרכזית לעיוורים, כבדי ראייה ומוגבלים.

הספרייה המרכזית לעיוורים מייצרת ומשאילה ספרים וכתבי עת, כתובים בבראיל, מוקלטים ומועתקים באותיות גדולות. הזמנת הספרים נעשית בשני אופנים - טלספר ואינטרנט.
באתר מידע לגבי הרשמה לספרייה, דרכי הגעה וגישה לספריות הנמצאות בנתניה ובתל אביב, מידע על כתבי עת הנמצאים בספרייה ומידע נוסף.

<http://www.clfb.org.il/>

WWW דמות העיוור ביצירות אמנות פלסטית מהתקופה העתיקה ועד ימינו באתר ערכי"ם של יעל אולמר :

<http://www.tik-tak.co.il/web/project/katava1.asp?id=21220>

קבוצת דיון וקהילה:

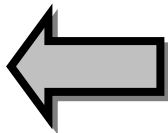
WWW מראה דרך - קבוצת דיון לסוגיות לקויי ראייה ועיוורים באתר האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך :

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Special/Uchlusiyot/LikuyeyRaia/>

WWW מקום משלנו - קהילת בני נוער לקויי ראייה ועיוורים באתר מט"ח. עיצוב האתר מותאם ללקות ראייה :

<http://noary.cet.ac.il/>

שילוב ולדים לקווי שמיעה בכיתה רגילה

בשיעור /

דורית מן *

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

ישבתי מנסה לקלוט את הנאמר.

עיני ננעצו חרדות,

לאבד את שפתי המורה.

ראשה של המורה סב,

האפסיק מהלך השיעור

בבקשי ממנה לחזור שנית

על דבריה?

ידי מורמת

המורה מחייכת מתנצלת.

הרכנתי ראשי

ובלבי לחשתי:

עד מתי? עד אנה?

האצטרך תמיד להזכירם?

אכן קשה למורים לזכור,

להתחשב ולהבין את בעייתי...

על כן תודתי תמיד

נתונה לאותם מורים

המתחשבים והמבינים...

נעצתי את עיני

בשפתי המורה

בהכרת תודה

על מאמציה הבלתי נלאים.

* הכותבת היא לקוית-שמיעה.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

מתוך: לראות את הקולות, גליון מס' 1, 2001, הוצאת "שמע".

מורה יקר,

בכיתתך תלמיד לקוי-שמיעה. תלמיד זה הוא ככל הילדים!

על-מנת שיצליח - הוא זקוק לסבלנות, לסובלנות, לעידוד ולקבלה על-ידי הסובבים אותו.

להלן המלצות לשילוב יעיל ואפקטיבי:

1. הושב את התלמיד במרכז הכיתה, כך שיוכל לראות את פניך ופניהם של התלמידים. קריאת שפתיים מסייעת לתלמיד להבין את הנאמר. בדרך זו התלמיד יכול להיעזר גם בערוץ האודיטורי וגם בערוץ הוויזואלי.
2. דבר באופן טבעי וברור (מכשיר השמיעה משמש כמגבר, על-כן אין צורך להגביר את קולך).
3. דבר אל מול פני התלמיד, כשהאור נופל על פניך (אל תעמוד עם הגב לחלון, הדבר מקשה עליו בקריאת שפתיים).
4. בשעת הדיבור, אל תכסה פניך בספר או בידיים ואל תעמוד מאחורי גבם של התלמידים (התלמיד לא יוכל לדעת כי הינך מדבר).
5. הקפד לא לדבר ולכתוב בעת ובעונה אחת (התלמיד לא ידע על מה להסתכל קודם, ויחמיץ חלק מן המדובר או הנכתב).
6. עליך לדעת כי התלמיד קורא שפתיים ביתר קלות, כאשר הוא מבין את ההקשר של הדברים הנאמרים; משום כך, נודעת חשיבות לסיכום עיקרי השיחה או הנושא הנלמד בע"פ ועל הלוח.
7. באם התלמיד מתקשה להבין, נסח דבריך במילים אחרות (ייתכן והתלמיד מתקשה בקריאת שפתיים, או שאיננו מכיר עדיין מילים מסוימות).
8. אם ברשותך סיכומים של החומר הנלמד בכיתה, אנא הקל על התלמיד וצלם לו את הסיכומים.
9. גוון את הלמידה באמצעות שימוש בעזרים ויזואליים. כל התלמידים יצאו נשכרים מכך.
10. במבחן, או בעבודה בכיתה, עליך לברר עם התלמיד האם השאלות מובנות לו.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

11. סייע לתלמיד להשתלב בחברת התלמידים בכיתה, מצא לו חבר שיעזור לו במהלך השיעור ובמילוי המשימות השונות.
12. חזור ועודד את התלמיד, כדי שיאמין ביכולתו להצליח! תן לו את התחושה שאיננו בודד ובכוחו גם לתרום לחבריו.
13. התייעץ עם מורת-העזר והמדריכה מ"שמע", בקשר לזמן המתאים להסברת בעיית הירידה בשמיעה והשימוש במכשיר השמיעה.
14. אנא, השתדל לעדכן את מורת-העזר של התלמיד בחומר הנלמד.
15. שינויים והודעות חשובות יש למסור לתלמיד בכתב.
16. אפשר לתלמיד קשר אישי ישיר ונוח עִמָּך, כדי שיוכל לקבל הסברים והבהרות על החומר הנלמד.

זכור!

**גישת המורה והטיפול שלו בתלמיד לקוי השמיעה
מהווים דוגמא אישית לקבלתו ושילובו בכיתה.**

**איך להקל על למידה בכיתה של תלמיד לקוי-שמיעה,
המשתמש בשתל שבלולי ***

נעמה צח ומיכל לונץ / בי"ח "בני ציון", חיפה

מתי"א תל-אביב **משרד החינוך והתרבות**

עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

מתוך : **לראות את הקולות**, גליון מס' 2, תשס"ד 2003-2004, הוצאת שמע.

בשנים האחרונות, הולך וגדל מספרם של הילדים המשתמשים בשתל שבלולי, ואשר משולבים באופן אינדיבידואלי בכיתות הרגילות.

שילוב תלמיד לקוי-שמיעה, המשתמש בשתל שבלולי בכיתה רגילה, מהווה אתגר חינוכי ומחייב השקעת מחשבה ומאמץ רב מצד מורים ומטפלים.

התארגנות נכונה של הצוות החינוכי והטיפולי במטרה לבנות לתלמיד המושתל סביבה חינוכית המותאמת לצרכיו, תאפשר לתלמיד למידה, הנאה והפקת תועלת מקסימלית מן השתל השבלולי. ישנם נושאים מרכזיים עליהם יש לתת את הדעת בשילוב תלמיד המשתמש בשתל שבלולי בכיתה.

תנאים ויזואליים:

- הושב את התלמיד במקום בו יקל עליו לראות את פניך, במשך רוב זמן השיעור.
- לעיתים התלמיד יעדיף לא לשבת באמצע, בשורה הראשונה, אלא מעט מאחור, כדי שיוכל גם לעקוב אחרי תלמידים אחרים שמדברים.
- שים לב שמידע חשוב נאמר, כשאתה פונה עם פניך אל הכיתה.
- שים לב שהתלמיד נמצא אתך בקשר עין ועודד אותו לעשות כן.
- דבר אל מול פני התלמיד כשבאור נופל על פניך, ולא מאחוריך – כדי שהתלמיד לא יסנוור. ניתן להיעזר בוילון.
- המעט, ככל האפשר, בתנועה ממקום למקום.

*** שתל השבלול (שתל קוליארי):**

אמצעי לשיקום השמיעה באמצעות אלקטרודות המוכנסות לאוזן הפנימית על-ידי ניתוח ומתחברות לצידוד חיצוני (מיקרופון ומעבד מילים).

תנאי

ס אקוסטיים:

- הושב את התלמיד בקרבתך, כשהאוזן המושתלת פונה אליך, כך שיוכל לשמוע אותך טוב ככל האפשר.
- השתמש במערכת ה-F.M והנחה גם מורים אחרים לעשות כן.
- הקפד על סביבת למידה שקטה : יש לסגור דלת וחלונות, על-מנת להפחית רעשי רקע. אין להושיב את התלמיד בקרבת מזגן או דלת.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

- ודא שהתלמיד יושב בקרבת תלמידים "שקטים".
- דבר באופן ברור, אך אל תגביר את עוצמת דיבורך באופן לא טבעי – זה פוגם במובנות הדיבור!

שילוב עזרים ורמזים חזותיים:

- בזמן הצגת נושא השיעור: יש לכתוב על הלוח מילות מפתח, מושגים, שמות ותאריכים.
- כאשר ניתנות הוראות מילוליות, יש לרשום אותן על הלוח או לספק לתלמיד חומר כתוב.
- אם ברשותך סיכומים של החומר הנלמד בכיתה, אנא הקל על התלמיד וצלם לו את הסיכומים.

סיוע בהבנת הנשמע:

- ספק רמזים הקשורים – הדבר מקל מאוד על הבנת הנאמר לאחר מכן.
- העבר מסרים מרכזיים באופן איטי וחזרתי, והבלט את העיקר.
- אם התלמיד מתקשה להבין, יש לנסות ולומר את הדברים בדרך אחרת, או לפשט את המסר המילולי.
- במבחן, או בעבודה בכיתה – יש לוודא שהתלמיד מבין את המשימות.
- בסוף השיעור – יש לחזור על עיקרי הדברים שנלמדו.

אינטראקציה עם התלמיד:

- צור קשר אישי עם התלמיד, על-מנת לאפשר לו לשאול אותך ולהיעזר בך במידת הצורך.
- הודעות חשובות – יש למסור לתלמיד בכתב.
- אם יש שינוי בסדר היום – אנא ידע בכל את התלמיד באופן אישי.

התאמת הדרישות הלימודיות ליכולותיו של התלמיד:

- עבוד לפי תוכנית לימודים אישית, שנקבעה בתיאום עם המורים והמטפלים השונים.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

- הכר את קשייו הספציפיים של התלמיד בתחום השפתי, והתאם עבורו את הדרישות הלימודיות. לשם כך, יש לעבוד בשיתוף פעולה עם קלינאית התקשורת המטפלת בו ועם המורה להוראה מתקנת.
- היעזר באבחון דידקטי, על-מנת להכיר את תחומי החוזק ואת תחומי הקושי של התלמיד ולבנות עבורו תכנית לימודית מתאימה.
- במידת הצורך ולפי רמתו של התלמיד, רצוי לוותר על חלק מהחומר הנלמד, על-מנת לא להעמיס עליו. יש להדגיש את עיקרי הדברים.
- אפשר לתלמיד, ככל שניתן, לפעול ללא לחץ של זמן.

עידוד התלמיד ללמידה פעילה:

- עודד את התלמיד לבקש הבהרות ולבקר את מידת ההבנה שלו בעצמו.
- עודד את התלמיד לשאול שאלות על הנושא, לענות לשאלות, להשתמש במושגים חדשים שנלמדו בהקשרים שונים וכדומה.
- מומלץ לתת לתלמיד טבלה שימלא בעת הדיון בכיתה, או לרשום לו ראשי פרקים, על-מנת לסייע לו לרשום הערות באופן מובנה.
- בקש מהתלמיד לחזור על השאלה, לפני שהוא משיב עליה.
- הסב את תשומת לבו של התלמיד לכך שחבר מדבר ושעליו להקשיב לו. בקש מן התלמידים האחרים בכיתה לדבר בקול רם וברור.
- כשאתה מקשיב לקריאת התלמיד, ודא שהוא קורא את המילה בצורתה הנכונה.

השתלבות חברתית:

- סייע לתלמיד להשתלב בכיתה מבחינה חברתית. צפה בו בהפסקות, ברר אתו איך הוא מרגיש בחברת התלמידים האחרים, במידת הצורך – מצא חבר שיעזור לו במילוי המשימות הלימודיות השונות ובשילובו בחברה.
- עזור לילד ולמשפחה למצוא מסגרת חברתית, גם מעבר לשעות בית-הספר.
- אפשר לילד להתבלט בתחומי החוזק שלו: לעזור לחבריו ולתרום לחברה.

התמודדות התלמיד:

- בתקופה הראשונה של ההסתגלות לשתל, יתכנו שינויים במצבי רוח, ויתכנו קשיים בקשב ובריכוז. דווח להורים על שינויים כאלה ונסה לקבלם בהבנה.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

- עודד את הילד לשתף אותך בחוויות ובשינויים העוברים עליו – ניתן להיעזר ביועצת בית-הספר.
- עודד וחזק את התלמיד על מאמציו והישגיו.
- הדגם לתלמיד את העובדה שכל אחד זקוק מדי פעם לעזרה או להבהרה (ולא רק הוא לא מבין...).
- היעזר ביועצת בית-הספר או באיש מקצוע אחר, על-מנת לטפח את תחושת המסוגלות של התלמיד, לחזק ולבסס דימוי עצמי חיובי.

התייחסות ללקות השמיעה ולשתל השבלולי :

- בקש מן ההורים חומרים כתובים על השתל השבלולי. הזמן אותם לשיחה וקבל מהם מידע על מערך השיקום של ילדם, הציפיות ממנו וצרכיו המיוחדים.
 - קבל מן ההורים את שמותיהם של המטפלים בילד במרכז ההשתלות ושל מטפלים נוספים, וצור עמם קשר.
 - באם התלמיד מעוניין – הקדש לכך שיעור ואפשר לו לספר לחבריו על ליקוי השמיעה שלו, על השתל, על התרומה של השתל לתפקוד היומיומי שלו, על מגבלות השתל ועל צרכיו המיוחדים.
 - לקבלת מידע נוסף ניתן להיעזר במורת "שמע", בקלינאית התקשורת המטפלת במסגרת החינוכית ובקלינאית התקשורת המטפלת במרכז הרפואי.
 - בתקופה הראשונה לאחר הניתוח, התלמיד עשוי להיעדר פעמים רבות מן הלימודים – קבל זאת בהבנה, ועזור לו להשלים את החומר שהחסיר.
 - בקש מן ההורים ליידע אותך מראש על העדרויות התלמיד, ידע את ההורים לגבי ימים בהם עדיף לקיים את הפגישות בבית החולים, כך שהילד יפסיד פחות בבית הספר, נסה במידת האפשר לשנות את מערכת השעות, כך שיפסיד כמה שפחות...
 - ודא שלתלמיד יש סוללות רזרביות בתיק.
 - על כל תקלה במכשיר יש לדווח בדחיפות למשפחה.
-
- אם הילד שואל פעמים רבות יותר מבעבר : "מה?", אם הוא נוגע ו"מתעסק" פעמים רבות עם השתל, אם יש שינוי בעוצמת הקול שלו, במובנות הדיבור שלו, בקשב שלו,

מתי"א תל-אביב **משרד החינוך והתרבות**

עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

אם הוא חסר שקט, לחוץ, מתלונן על כאבי ראש... יש לדווח למשפחה. יתכן שהדבר מצביע על שינויים במפת השתל וצורך במיפוי חוזר.

- באם הילד קיבל מכה בראש – יש לדווח בדחיפות למשפחה.

קשר עם גורמים מטפלים:

- זכור תמיד כי המטפלים הראשיים של הילד הם ההורים, היה אתם בקשר רצוף, שתף אותם, היוועץ בהם ואפשר להם להיוועץ בך, במידת הצורך.
- היה בקשר עם מורה העזר של התלמיד ועדכן אותו בנלמד בכיתה.
- אפשר למורה העזר להיות נוכח מדי פעם בשיעורים, על-מנת לעקוב מקרוב אחרי תפקוד התלמיד בכיתה.
- עבוד בשיתוף פעולה עם קלינאית התקשורת המטפלת.
- היה בקשר עם אנשי המקצוע המטפלים בתלמיד במרכז ההשתלות.

לסיכום:

שילוב ילד לקוי-שמיעה המשתמש בשתל שבלולי הוא תהליך תובעני ומורכב. למורה המשלב ישנו תפקיד מרכזי במערך השיקום של הילד המושתל.

עלינו - המורים, המטפלים וקלינאי התקשורת להירתם למאמץ ולסייע כמיטב יכולתנו לילד ולמשפחתו.

שילוב מוצלח - לימודי וחברתי, ייתן לילד כלים חשובים שיגבירו את סיכוייו לחיים עצמאיים ולהשתלבות טובה יותר בעולם ובחברה השומעת.

ליקויי שמיעה בספרות ילדים

נורית ישראל. **שי אינו שומע**. הוצאת ספריית פועלים, 1981.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

הספר מתאים לקריאה בגן ובכיתות הנמוכות בבית-הספר היסודי, ובייחוד בכיתות שבהן משולבים ילדים לקויי שמיעה.

לפעילויות המתאימות לילדים בגן מומלץ לעיין בחוברת "כולנו שווים ושונים - קבלת הנכים ובעלי הלקויות כשווים בחברה". מדריך לגננת בגן הרגיל. הוצאת משרד החינוך, האגף לתכניות לימודים, האגף לחינוך קדם יסודי, 1997.

שושנה רייף. **ידיו המדברות של גל**. הוצאת נשיא, 1999.

הספר עוסק בגל, ילד נחמד ופיקח, תלמיד בגן הילדים. חבריו מדברים. הוא "אינו יכול לשמוע צלילים וקולות וקשה לו לדבר במילים ברורות". גל מתגבר על מחסום השפה בעזרת שפת הסימנים, שאביו מלמד את חבריו בגן להשתמש בה. הלמידה נעשית באורח משחקי ומשעשע, תוך כדי משחק תנועות. בעמוד האחרון של הספרון מופיעה הצעה לפעילות מהנה ומעשירה בתחום זה, המשלבת מוסיקה, מחול, ציור, דרמה ואמנות פלסטית.

עינת הלמן. **ילדה מיוחדת**. הוצאת עם עובד ומיח"א.

ליקויי שמיעה - סרט קצר

"דנה יודעת מה שהיא רוצה". הפקה: מרכז ארצי לחינוך מיוחד ולשיקום.

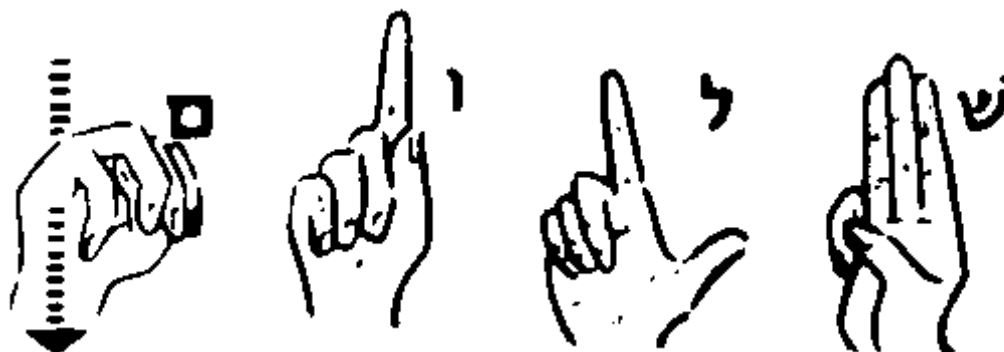
הסרט הקצר (13 דקות), הדובר עברית, עוסק בדנה, ילדה לקוית שמיעה. הוטלה עליה משימה פשוטה לכאורה, אך עקב קשיי התקשורת המשימה הופכת למבצע מסובך. באמצעות סיפורה אנו נחשפים לקשיים של ילדים לקויי שמיעה.

ילדים לקויי שמיעה - אתרים ברשת האינטרנט

WWW איות אצבעות ישראלי באתר שומעים ברשת:

<http://www.hearing.org.il/nsign.htm>

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

www התנהגות ילד המעוררת חשד לליקויי שמיעה בתוך אתר משרד הבריאות :

<http://www.health.gov.il/pages/default.asp?pageid=2801&parentid=549&catid=85&maincat=16>

www עשרה סימנים לגילוי מוקדם של ליקויי שמיעה באתר שמע תל-אביב :

<http://www.shema.tlv.k12.il/klali.htm#5>

www איך לאבחן בעיות שמיעה אצל ילדים – מאמר של ליאת משאט-פריזם באתר YNET :

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2920975,00.html>

www באתר **שילובים**, המכוון להכשרת מורים רגילים להתמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים בכיתה הטרופנית, מוצגים מושגים הקשורים לשמיעה וללקות שמיעה וכן עקרונות כלליים בארגון עבודת ההוראה בכיתה המשלבת ילדים לקויי שמיעה :

<http://www.macam98.ac.il/chtml/shiluv/listen.html>

www באתר **שילובים** מוצג תרגיל שמטרתו לפתח את המודעות לתחושות של לקויי השמיעה ובמאמץ שעליו להשקיע בהבנת השפה :

http://www.macam98.ac.il/chtml/shiluv/pituach_b1.html

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

WWW מידע על לקויי שמיעה באתר **מרכז שמע בתל-אביב**: רקע כללי, רמות הירידה בשמיעה, גישות תקשורת בחינוך לקויי שמיעה, סיבות עיקריות לאובדן שמיעה, סימנים לגילוי מוקדם של ליקויי שמיעה, מונחים שימושיים, אודיוגרמה, חלקי האוזן, שתל השבלול, אופן הפנייה לאדם לקוי שמיעה, הטבלה של אנדרסן. באתר גם מידע על אבחונים דידקטיים, הדרכת מורים, חוגי העשרה וחברה ותגבור לימודי, קישורים ועוד:

<http://www.shema.tlv.k12.il/klali.htm>

WWW באתר **מקום מיוחד** להורים ולמשפחות של ילדים בעלי צרכים מיוחדים שפע קישורים העוסקים בליקויי שמיעה בישראל ובעולם.
בין המאמרים המוצגים באתר: קריאה בקרב תלמידים לקויי שמיעה; העברת משמעות בשפה הכתובה; התפתחות השפה הכתובה בקרב תלמידים בגילאי בית-הספר היסודי - חרשים, כבדי שמיעה ובעלי שמיעה תקינה; תפקידו הרב-תחומי של קלינאי התקשורת בשיקום הילד לקוי השמיעה במערכת החינוכית; היבטים התפתחותיים בתפיסת ניגודים פונולוגיים בילדים שומעים ובילדים עם שתל השבלול; היבטים רגשיים של ירידה בשמיעה; "להיות כמו כולם" - שילוב תלמידים לקויי-שמיעה בביה"ס התיכון המקיף ביהוד ועוד:

<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/subject.asp?s=0&id=-1&defid=78>

WWW האתר **הפרעות שפה ודיבור אצל ילדים בעלי ליקוי שמיעתי בגיל הרך** נבנה על-ידי אפרת ורד, הכטר פנינה, וויגלט היילי ומור טל, במסגרת הקורס "יישומי מחשב בהוראת החינוך המיוחד" / גלית גלאור.

האתר מספק מידע כללי על עולמם של אנשים בעלי ליקוי שמיעה וכן מתמקד בהפרעות שפה דבורה אצל ילדים בגיל הרך בפרט. באתר הגדרות למושגים שונים הקשורים לליקוי השמיעה, רשימת מקורות ביבליוגרפיים וקישור לאתרים ברשת. כמו כן, מוצגות באתר דוגמאות למערכי שיעור על-פי פרויקט "קשר":

<http://pundit.haifa.ac.il/public/pheachte/deaf.htm>

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

WWW באתר של מדרשת שדה בוקר ניתן לעיין במחקרם מיוני 2000 של בקי שוקן טופז ונדב ציבלין בנושא "השלכות חברתיות של האינטרנט על קהילת החרשים, כבדי השמיעה והמתחרשים":
<http://www.boker.org.il/meida/tikshuv/david/becky.htm>

WWW באתר האגודה הישראלית של קלינאי התקשורת שאלות ותשובות בנושאים: לקות שמיעה, שפה ותקשורת, דיבור ובליעה וכן קישורים לאתרים ברשת:
<http://www.ishla.org.il/>

WWW אתר המכון להפרעות בתקשורת של מרכז רפואי הדסה בירושלים מכיל מידע בנושאים: בדיקות שמיעה, שיקום שמיעתי, דיבור ובליעה, אוכלוסיות בסיכון ושאלות ותשובות:
http://www.hadassah.org.il/Hadassa/Heb_SubNavBar/Departments/Clinics/Audiology/

WWW מידע על ארגונים, חקיקה וזכויות של חרשים וכבדי שמיעה בישראל וכן קישורים לאתרים ברשת האינטרנט – באתר שומעים ברשת – אתר החרשים וכבדי השמיעה בישראל:
<http://www.hearing.org.il>

WWW מידע על זכויות, שירותים ודרכי טיפול בלקויי שמיעה באתר בית שמע בחיפה:
<http://shemah.org.il>

WWW באתר נט שמע - קהילה ארצית של תלמידים לקויי שמיעה ייעוץ ומידע, פינות תלמידים, פעילויות למידה, ביניהן: שיעורים שפתיים-קוגניטיביים, למידה בעקבות מעשיות ואגדות, כתיבה יוצרת בפינת תקשורת כתובה, למידה יצירתית בפינת מעגל השנה, וכן מידע בתחום הרגשי בפינת אוזן קשבת, מידע בתחום הרפואי בפינת השתל הקוכליארי, פורומים, קישור למאמרים ועוד.

באתר ניתן לצפות בתערוכה של עבודות תלמידים מבית-ספר "ניב" בתל-אביב שפעלו בפינה "איך מרגיש הלב שלי כש..." בעקבות שירתה של שלומית כהן-אסיף.

באתר מוצגת גם פעילות בשפה הערבית.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

האתר מנוהל על-ידי טלי אילני, מדריכת תקשוב לקויי שמיעה בגן לחינוך לקויי שמיעה במשרד החינוך.

<http://www.tzafonet.org.il/kehil/shemanet/>

מאמרים ברשת על שילוב תלמידים לקויי שמיעה בחינוך הרגיל:

WWW "להיות כמו כולם" – שילוב תלמידים לקויי שמיעה בבית-הספר התיכון המקיף ביהוד / מאמר של זבולון גורני באתר **מקום מיוחד** :

<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/item.asp?s=0&id=-1&defid=78&page=4&item=154>

WWW שילוב ילדים לקויי שמיעה במסגרות חינוך רגילות - מודל הצלחה - מאמר של שרה אינגבר, סיגל עדן, בתיה אנשל, הדס מיכאלי, מלכה בן יהודה ממשרד החינוך / מיח"א מחוז מרכז - בתוך האתר של האגף לחינוך קדם יסודי של משרד החינוך.

http://www.education.gov.il/preschool/gan_bareshet/lakash.htm

ארגונים ללקויי שמיעה:

WWW אחא – אגודת החרשים בישראל:

<http://www.deaf.org.il/>

WWW המכון לקידום החרש בישראל:

<http://www.deafinIsrael.org.il/home.htm>

WWW מכון בית דוד – המרכז לחרש-עיוור:

<http://www.hearing.org.il/n-blindeaf.htm>

WWW "בקול" – ארגון כבדי שמיעה ומתחרשים:

<http://www.hearing.org.il/n-bekol.htm>

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

www מ.ל.א.ח – מתורגמנים למען אנשים חרשים :

<http://www.hearing.org.il/n-malach.htm>

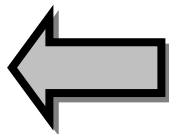
www ארגון הספורט של החרשים בישראל :

<http://www.idsonet.info/home.html>

למידע נוסף / קווי הנחייה לצוות החינוכי מומלץ לעיין בספרים :
סוגיות בחינוך מיוחד - יחידה 8 – ליקויי שמיעה: חינוך תלמידים חרשים וכבדי שמיעה
של אמציה ויזל ושרה זנדברג, בהוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 2002
וכן **תלמידים לקויי שמיעה – אתגרים בחינוך של אביבה פלאוט**, בהוצאת אח.
בספריית מתי"א ת"א.

שילוב ילדים לקווי תקשורת
במסגרת החינוך הרגיל

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

"מה זה ילד אוטיסט?" שאל גדי, וסקרנותו גדלה.
ואז הסבירה אמו של דורון:
"דורון שלנו, כמו הרבה ילדים אוטיסטים,
נראה רגיל כמו כל הילדים.
הוא יודע ללכת, לרוץ ולקפוץ,
לטפס על סולם ולהשתמש בכל המתקנים
בגן השעשועים – ואפילו לעבוד במחשב."
"הוא מאוד אוהב מוזיקה
ויכול אפילו לנגן קצת...
הוא יודע עוד הרבה דברים..."

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

"אבל מה שמאוד מאוד קשה לו
אלה דווקא הדברים שנראים לך
ולחברים שלך פשוטים כל כך...."

"אם אתה רוצה להכיר יותר את דורון,
אולי תרצה לבוא לבקר אותו בבית?...."

מתוך: יש לי חבר והוא אחר / עדנה מישורי בהוצאת אלוי"ט

הנחיות כלליות למורה המשלב בכיתתו תלמיד לקוי תקשורת *

אספו מידע מקיף על היכולות, הנטיות, ההעדפות ותחומי העניין של התלמיד

המלצות להתאמת הסביבה הלימודית – הוראה מובנית

על-מנת לקדם שילוב מוצלח של התלמיד, מומלץ להסתייע בהוראה מובנית**, המכוונת לסייע

לתלמיד להתייחס אל הסביבה כניתנת לפענוח.

ההבניה מערבת:

- הבניה של הסביבה.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

- הבניה של הזמן.
- הבניה של המשימה.

הבניית הסביבה :

1. חלוקת הכיתה לפי פעילויות (מחיצות, שטיחים וכד').
2. סימון כל אזור באופן ברור (תמונות, מילים, גבולות).
3. הקפדה על ביצוע הפעילות במקום המתאים.
4. מקום מעבר קבוע.

* תלמיד לקוי תקשורת הינו תלמיד המאובחן על-ידי פסיכיאטר לילד ולנוער / פסיכולוג קליני / מנהל מכון להתפתחות הילד המוכר על-ידי משרד הבריאות כבעל הפרעה ראשונית ביכולות התקשורת והחברות שלו.
הגדרה זו רחבה וכוללת טווח רחב של תלמידים בעלי תפקוד התנהגותי-לימודי שונה מאוד האחד מהשני.
** על-פי מצגת באתר האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך בעריכת **מימי סמוכה**, מדריכה מחוזית (בפניסה) לאוטיזם ולקויות התפתחותיות מורכבות :

<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/43A7704B-F23C-4DEA-AE8E-1F23DF034C6C/14068/תיכנוןסביבהלימודיתמימיסמוכה.pps>

הבניית הזמן :

1. סדר יום קבוע, עם אנשי צוות קבועים.
2. טקסים קצרים להתחלה ולסוף פעילויות.
3. שימוש במערכת יומית חזותית – כיתתית / אישית (הסבר על תת"ח – תקשורת תומכת חליפית - באתר **אייזק ישראל** ברשת האינטרנט).

הבניית המשימה על-פי השלבים הבאים :

1. הגדרת המשימה – יש לוודא שהתלמיד יורד לסוף דעתך והבנת המשימה היא כפי שהתכוונת.
2. אומדן של כמות העבודה.
3. הגדרת הזמן – מתי מתחילים ומתי מסיימים את המשימה.
4. מהי המשימה הבאה. במקרה של תלמיד הזקוק לכך – חיזוק.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

בהמשך יש לשאוף :

1. להפחתה הדרגתית של הצורך בהבניה קפדנית.
2. להגברת יכולת הגמישות וההתמודדות של התלמיד עם שינויים.
3. להכללת היכולת של התלמיד לתפקד בצורה מאורגנת ורגועה למקומות והקשרים חדשים.
4. לשמירת היכולת של התלמיד להשתמש ב"קביים" באופן עצמאי בעת הצורך.

הבניית הסביבה הפיזית

להלן הנחיות נוספות* להבניית הסביבה הפיזית, המכוונות לקדם את שילובו של התלמיד הלוקה באוטיזם או בלקויי תקשורת :

- הקצו לתלמיד מקום ישיבה קבוע, מדף / ארונית קבוע/ה למשך כל השנה.
במידה ויש צורך בשינוי – יש להסבירו בבירור – קודם למעשה.
- דאגו לסידור הכיתה בצורה ברורה ומאורגנת היטב.
- במידה ויש בכיתה פינות עבודה מיוחדות - לוו את התלמיד וסייעו לו בהבנת הקשר בין מבנה הכיתה לבין תוכנית הלימודים.
- הבהירו את שלבי העבודה בפינות העבודה השונות, רצוי באמצעות כרטיסים פשוטים וברורים המכילים תמונות, צילומים, ציורים, סימנים גרפיים או מילים כתובות.
חשוב לתת לתלמיד "מרחב" משלו, במיוחד כאשר מוצגת בפניו משימה חדשה.
"מרחב" זה יכול להיות בדמות שולחן המונח ליד שולחן הקבוצה המופנה כך שדבר לא יסיח את התלמיד מהמשימה הנדרשת.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

- אם לתלמיד אין עדיין הרגלי למידה מופנמים והוא מתקשה לשבת במקום אחד, אפשרו להקצות עבורו פינת עבודה בחדר הכיתה בצורה אלכסונית, המונעת יציאה חופשית.
- ניתן לארגן את העזרים הלימודיים בקופסאות צבעוניות שונות.
- הקפידו להניח בסדר קבוע, ואולי גם למספר אותן.
- שימרו על כיוון קבוע של העבודה (מימין לשמאל, כפי שכותבים בכתב העברי).
- הקימו רשת "מורי דרך" מבין תלמידי הכיתה שיהיו מוכנים לסייע לתלמיד להתמצא בכיתה ובשטח בית-הספר.

* ההנחיות מבוססות, בין השאר, על:

אוטיזם וליקויי תקשורת – דרכים לחינוך ולהתמודדות / עדנה מישורי בהוצאת אלו"ט 1992.
תסמונת אספרגר – מדריך מעשי / ואל קומין, ג'וליה ליץ, וגיל סטיבנסון בהוצאת אח, 2001.
הכושר לקשר – הערכה וטיפול בילדים עם בעיות תקשורת – גישות חדשניות / סוזן לוינגר ופנינה קליין, הוצאת אח, 2002.

הבניית הסביבה הלשונית:

- פנו לתלמיד בשמו לפני מתן הוראה.
- דברו בבהירות, בקול שקט ורגוע ובקצרה. היו ברורים והחלטיים.
- השתמשו בהבעות פנים, במחוות ובשפת גוף.
- השתמשו בהוראות קונקרטיות, ישירות וברורות – תוך היעזרות בתמונות ככל שאפשר.
- במהלך מתן רצף של הוראות – תנו בכל פעם הוראה אחת, המתינו לתגובת התלמיד ובדקו שהוא אכן הבין.
- בעת הצורך חזרו על ההוראה באותן המילים.
- למדו את התלמיד משפט קבוע שהוא יוכל להשתמש בו בכל פעם שהוא אינו מבין הוראה (בדקו מבעוד מועד האם כבר קיים משפט כזה).
- קבעו כללים ברורים. (לדוגמא: אמרו לתלמיד שהוא יכול לשאול אותה שאלה שלוש פעמים בלבד).
- הימנעו לחלוטין מהפרעות חוץ (שיחות עם אנשי צוות או צלצול טלפון במהלך השיעור).

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

- הימנעו מעמימות, השתמשו ברמזים חזותיים (תמונה / עצמים) לשם הבהרת משמעות, כך שהתלמיד אכן ידע מה מצפים ממנו.

הבניית הזמן

להלן הנחיות נוספות בנושא הבניית הזמן, המכוונות לקדם את שילובו של התלמיד לקוי התקשורת:

ציידו את התלמיד במערכת שעות יומית ומערכת שבועית קבועה - מצויירת או כתובה - בה מפורט באופן מדויק מה עושים בכל שעה לאורך כל זמן שהייתו בבית-הספר. השימוש בציורים ו/או בשפה כתובה - בהתאם ליכולתו של התלמיד.

בבניית המערכת חשוב להתייחס לנושאים שלהלן:

- כמות הזמן המוקדשת לפעילות של למידה מובנית לעומת פעילות בלתי מובנית, כגון: הפסקות, מנוחה או זמן בלתי מאורגן.
- ארגון סדר הפעולות או השיעורים כך שפעילות מועדפת תבוא אחרי פעילות מועדפת פחות.
- העשרה וגיוון של הפעולות והתכנים.
- שילוב פעילות בחוץ לעומת פעילות בכיתה.
- יחס הולם של לימוד יחידני לעומת לימוד או פעילות בקבוצה.
- הקפדה על קביעות במועדי השיעורים.

הבניית המשימה:

להלן הנחיות נוספות להבניית המשימה, המכוונות לקדם את שילובו של התלמיד הלוקה באוטיזם או בליקויי תקשורת:

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

- זהו מהם תחומי העניין של התלמיד והשתמשו בהם כנקודות התחלה לעבודה.
 - תנאי הכרחי להצלחה הוא תכנון, ארגון קפדני ועקבי תוך היכרות והערכה נכונה של יכולת התלמיד.
 - קבעו רצף של פעילויות המובילות לקראת המטרה.
 - הסבירו בבירור את ההתחלה והסוף של כל משימה, לדוגמא: תוך שימוש ברשימת צעדים להשלמת המשימה או סידרת כרטיסי משימה, תמונות או תרשימים.
 - פרקו כל משימה לשלבים ברורים ומזוהים היטב.
 - הימנעו מעמימות, השתמשו ברמזים חזותיים להבהרת המשמעות.
 - למדו את הילד ישירות כיצד לבחור.
 - זמנו לילד אפשרויות להשתמש בצורה כוללת בידעו ובכישוריו.
 - הבהירו את הקשר בין ידע או כישורים קודמים.
-
- כדי שהתלמיד יוכל לגבש את ידיעותיו ולהשתמש בהן הוא זקוק לסיוע:
 - בזיהוי הרעיון העיקרי במידע החדש;
 - ביצירת קשרים בין ידע חדש לבין ידע שכבר נרכש;
 - בראיית "התמונה כולה" במקום התמקדות בפרטים.

הנחיות לשעת פעילות כללית של מספר כיתות בבית-הספר

(התכנסות והפסקה):

- יש לשקול האם הפעילות מתאימה ליכולותיו של התלמיד. יתכן שעדיף להקדיש את זמן ההתכנסות לפעילות פרטנית שקטה.
- הכינו מראש את התלמיד לשעת הפעילות הכללית. להמחשה היעזרו בתמונות ועצמים.
- הקפידו להושיב את התלמיד בקצה הקבוצה שלו.

מתי"א תל-אביב **משרד החינוך והתרבות**

עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

ודאו שיש לו מספיק מרחב אישי כך שירגיש בנוח.

- שבחו את התלמיד על כך שהוא לוקח חלק בפעילות הכללית.
- עודדו את התלמיד להצטרף לפעילות המוצאת חן בעיניו (במיוחד בהפסקות).
- הבהירו חוקים, כללים, ציפיות וגבולות ברורים. הבהרה זו עשויה להפחית חרדה המלווה בדרך כלל מצבים בלתי נשלטים.

תמיד:

- עודדו את התלמיד לשתף את התלמידים בכיתה בכישוריו וביכולותיו בתחומים המיוחדים הקיימים אצלו.

אוטיזם וליקויי תקשורת בספרות ילדים (בעברית):

יש לי חבר והוא אחר.

כתבה : עדנה מישורי.

איורים : ציירים אוטיסטים בהדרכת יהודית פירסטטר.

הוצאת אלו"ט.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

ילדים לקויי תקשורת - אתרים ברשת האינטרנט

בגוף ראשון

www סיפורים אישיים של אמהות לילדים בעלי קווים אוטיסטים בתוך אתר **מקום מיוחד** :

<http://www.makom-m.cet.ac.il/pages/subject.asp?s=0&id=179&defid=86>

מידע כללי, דרכי טיפול, המשפחה והקהילה

www **מצגות בנושא הילד עם אוטיזם באתר האגף לחינוך מיוחד של משרד החינוך:**

מבוא לאוטיזם - הגדרה, אפיונים, אטיולוגיה - מימי סמוכה, מדריכה מחוזית (בפנסיה) לאוטיזם ולקויות התפתחותיות מורכבות.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות

עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

אפיוני השפה והתקשורת אצל ילדים על הרצף האוטיסטי - אורלי הבל, מדריכה ארצית לתלמידים עם אוטיזם ולקויות התפתחותיות מורכבות.

הפרעות תחושתיות אצל הילד עם אוטיזם - ענת בן מאיר, מדריכה ארצית לתלמידים עם אוטיזם ולקויות התפתחותיות מורכבות.

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Special/Uchlusiyot/Otizm>

טיפול בשיטת ABA – ענת בן מאיר

טיפול התנהגותי – ענת בן מאיר

שיטות טיפול בילדים לקויי תקשורת ושילוב של תקשורת תומכת וחלופית – אורלי הבל

תכנון הסביבה הלימודית לתלמיד האוטיסט – מימי סמוכה

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Special/Uchlusiyot/Otizm/ShitotHoraVetipoul.htm>

שילוב – מסגרת המאפשרת ומעודדת אינטראקציות חברתיות – צביה רייכנברג, יועצת בית-ספר "יחדיו" בתל-אביב לתלמידים עם אוטיזם.

המתבגר עם האוטיזם ומשפחתו – אוסנת רביד, מנהלת בית-ספר "גיל" בתל-אביב לתלמידים עם אוטיזם.

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Special/Uchlusiyot/Otizm/MishpachaHevraKehila.htm>

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

WWW מצגות מכנס של אגודת קלינאי התקשורת שנערך באוקטובר 2004 בנושא **תפקיד**

קלינאית התקשורת בטיפול בילדים הסובלים מלקויות על הרצף האוטיסטי :

תפקיד קלינאית התקשורת במערך גישת DIR טיפול לילדים בספקטרום האוטיסטי / אתי שני, קלינאית תקשורת, מוסמכת לגישה על-פי פרופ' סטנלי גרינשפן וד"ר שרינה וידר :

<http://www.ishla.org.il/data/upload/etishani.pps>

קבוצת תקשורת / פזית גור, גן שקד בחולון :

<http://www.ishla.org.il/data/upload/pazitgur.pps>

טיפול בתקשורת, שפה ודיבור על-פי מודל "קשר" בילדים עם לקויות על הרצף האוטיסטי / מיכל שטיימן, קלינאית תקשורת :

<http://www.ishla.org.il/data/upload/michals.pps>

שילוב קלינאית תקשורת במערך טיפולי בגישת ABA בקרב ילדים עם לקויות תקשורת / רונית ולגרין, קלינאית תקשורת :

<http://www.ishla.org.il/data/upload/ronitwelgreen.pps>

WWW אוטיזם - אתר של ד"ר עמוס פליישמן ממכללת אחווה - המכיל שאלות ותשובות בנושא
אוטיזם ו-PDD : הגדרות, טיפול, רשימת מקורות ועוד.

<http://web.macam98.ac.il/~amosf/que/>

WWW אוטיזם - אתר של עידן כהן ואודי וקנין ממכללת תל-חי.

באתר מידע על : אוטיזם, חקר ואבחון, גורמים, הפרעות, טיפולים, בעיות תקשורת, תופעות נלוות, האוטיסט בחברה, דרכי טיפול, ביבליוגרפיה.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

<http://www.telhai.ac.il/gifted/outizm/>

WWW מאמר של עדינה יוסף על אוטיזם ו - PDD באתר **משרד הבריאות** :

<http://www.health.gov.il/pages/default.asp?maincat=35&PageId=850&catId=101>

WWW מאמר של J.J. MESSINA, P.HD ו - C.M MESSINA, PH.D העוסק בהפרעה על הרצף האוטיסטי בתוך **אתר 0 עד 5** :

<http://www.0-5.co.il/UntitledFrameset-i.htm>

WWW דפי הסבר למורים משלבים בנושא PDD : הפרעה התפתחותית נרחבת / צוות קלינאיות שילוב **מתי"א באר שבע** :

<http://www.orianit.edu->

[negev.gov.il/tovinao/files/
%20חינוך%20מיוחד/לקויות%20שונות/אוטיזם%20ואספרגר/
פס%20לאספרגר.doc](http://negev.gov.il/tovinao/files/%20חינוך%20מיוחד/לקויות%20שונות/אוטיזם%20ואספרגר/פס%20לאספרגר.doc)

WWW אתר **אייזק ישראל** - תקשורת תומכת וחליפית (תת"ח) :

http://isaac-israel.bashan.co.il/start_frameset.html

פרוייקט

WWW ספרים וספרייה וילדים בעלי אוטיזם - פעילות של ילדים מבית-ספר עופר בחיפה **בספריית אוניברסיטת חיפה** :

<http://lib.haifa.ac.il/www/kidslab/autism.html>

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

גופים וארגונים

WWW **אלו"ט** – אגודה לאומית לילדים אוטיסטים.

באתר: מידע על אוטיזם, שיטות טיפול, שאלות ותשובות, מסגרות, זכויות, סיפורים אישיים, קבוצות דיון, קישורים:

<http://www.alut.org.il/>

WWW **בית לורן** – המרכז למשפחה המתמודדת עם PDD / אוטיזם.

באתר: מידע על אוטיזם ו-PDD, שירותים, קו פתוח, רשימת מאמרים וספרים הנמצאים במרכז, חדשות ואירועים, קישורים:

<http://www.beit-lauren.org.il/default.asp>

WWW **אפי** – עמותת אספרגר ישראל.

באתר: מידע על התסמונת, מרכזי אבחון, עקרונות העבודה, שילוב בבית-הספר ובקהילה, עלון, הודעות, פורום, קישורים:

<http://www.asperger.org.il/files/default.htm>

WWW **אתר העמותה לילדים בסיכון.**

באתר מידע על אוטיזם ו-PDD, הכולל מאמרים וקישורים, מידע להורים, הכולל זכויות, גופים שונים, קבוצות תמיכה ועוד:

<http://www.autism.org.il/>

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

WWW עמותת תומי : תקווה ומשאבים יחדיו למשפחות של ילדים עם בעיות תקשורת קשות כגון אוטיזם ו-PDD. באתר מידע על אוטיזם לעומת PDD, סימנים לסיכון באוטיזם, כתבה מתוך "מעריב" המתארת את שיטת לובאס ועוד :

<http://www.tomi.org/>

אוטוביוגרפיה בחמישה פרקים / סאליא רינפולצ'ה

1. אני הולך ברחוב.
- במדרכה יש בור צמק:
- אני נופל לתוכו.
- אני אבוד...אני חסר ישע.
- אין לו אשמת.
- לוקח לי נצח למצוא דרך החוצה.
2. אני הולך באותו רחוב.

מתי"א תל-אביב
משרד החינוך והתרבות
עיריית תל-אביב-יפו
מינהל החינוך והתרבות

במדרכה יש בור צמוק:

אני מצמיד פנים שאינני מבחין בו.

אני נופל לתוכו שוב.

אני לא יכול להאמין ששוב הצעתי לכאן.

אבל אין זו אשמת.

ושוב לוקח לי נ3ח לצאת.

3. אני הולך באותו רחוב.

במדרכה יש בור צמוק:

אני רואה אותו.

אני נופל לתוכו בכל זאת...כוחו של הרגל.

ציני בקוחות:

אני יודע היכן אני.

זוהי אשמת.

אני יוצא מיד.

4. אני הולך באותו רחוב.

במדרכה יש בור צמוק:

אני צוקץ אותו.

5. אני הולך ברחוב אחר.

(מתוך ספר המתים והחיים הטיבטי – סוגיאל רינפוצ'יה)